

УДК 821.161.2.09."18"

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10f-91-88-92

А. А. Білецька

магістрантка філологічного факультету ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

Образ жінки як характерологічний засіб реалістичного зображення людини і середовища (на матеріалі творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка "Козир-дівка", "Сердешна Оксана")

Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту образу жінки та суспільства в українській літературі. Проаналізовано підходи літературознавців щодо визначення місця та ролі жінки порівняно з чоловіком. У творах Г. Ф. Квітки-Основ'яненка постає проблема становлення жінки, її прагнення до самоактуалізації та особистісного зросту. Це відкриває можливості для подальшого вивчення еволюції цієї теми.

Ключові слова: самоактуалізація, жіночі типи, релігійна література, сентиментально-реалістичні твори.

На зламі культурних епох завжди змінюються традиційні погляди на роль жінки. Важливою ознакою є процес переосмислення досвіду минулого, пошук нових цінностей. Не можна не звернути уваги на формування нової концепції особистості у постмодерному світі, усвідомлення її ролі у суспільстві та історії, водночас досить важко встановлюється рівновага між минулим і сучасним, між традицією та новаторством. Сказане стосується сучасного літературознавства, його нові тенденції допомагають створити цілісну концепцію розвитку української літератури, для якої людська особистість завжди була й є центральною ланкою [3, с. 81].

Проблема становлення жінки, її прагнення до самоактуалізації та особистісного зросту є темою багатьох наукових студій та художньої літератури. Сьогодні жінка має вищу освіту, спроможна забезпечувати матеріально себе та свою сім'ю, може успішно займатися управлінням державою та самостійно організовувати і планувати свій життєвий простір. У сучасній психології "жіноче питання" більше розглядається з точки зору феміністичного підходу до ролі жінки у соціумі або як жертви у стосунках з чоловіками.

В історію літератури Григорій Федорович Квітка (літературний псевдонім Основ'яненко) увійшов як фундатор нової української прози й визначний драматург, популярний письменник. Літературні

заслуги Григорія Федоровича Квітки-Основ'яненка визначаються насамперед тим, що він був основоположником художньої прози в новій українській літературі і відомим драматургом. Примітну роль його в європейському літературному процесі І. Франко вбачав у тому, що він "творець людової повісті, один з перших того роду творців у європейських письменствах" [9, с. 89].

У різні часи вчені звертали увагу на неповторні особливості жіночих типів в українській літературі. Так, М. Костомаров звернув увагу на типологію української жінки, репрезентованої в творах Г. Квітки-Основ'яненка. На його думку, "Маруся", "Козир-дівка", "Щира любов" і "Сердешна Оксана" – "це зображення жіночого малоросійського серця, представленого у різних обставинах життя й у різних характерах" [12, с. 51].

Аналіз жіночих типів, їхні характеристики зустрічаються у монографіях та статтях про творчість окремих письменників, зокрема, це праці О. Білецького, О. Гончара, М. Міщук, Є. Нахліка, О. Бабишкіна, А. Гуляка, В. Агєєвої, де детально розкрита їхня суть [1, с. 23].

У літературі будь-якого народу існує своя традиція зображення жінки. У фольклорних творах народ створює жіночі образи, які втілюють етичний та естетичний ідеали, різні рівні сприйняття – від побутових, щоденних уявлень до глибинних рівнів індивідуальної та колективної свідомості. У міфології, народних віруваннях та релігійних творах теж є певні "жіночі" образні кліше.

Писемна й усна традиції у зображенні жінки часто перепліталися, доповнювали одна одну. Письменник, залежно від того, в якому стильовому напрямі написаний твір, акцентує увагу на різних аспектах: "у сентименталізмі – "життя серця", чутливість, притаманні загалом ліричній тональності народнопоетичних творів, у романтизмі – драматичні моменти, різного роду перетворення, трагедії, мотиви відчуження, фатальне кохання; у реалізмі – зосереджується на важкому соціальному становищі жінки-трудівниці, загальнолюдських і суспільних проблемах, намагається подати об'єктивний аналіз" [2, с. 55–62].

Кращі з сентиментально-реалістичних творів Квітки-Основ'яненка – повісті "Козир-дівка" та "Сердешна Оксана". Центральним персонажем кожної з названих повістей є сільська дівчина. Ідучи від власних життєвих спостережень, Квітка-Основ'яненко створює в повісті "Козир-дівка" новий образ для української літератури, соціально й реалістично обрاملений образ вольової, рішучої, хороброї, сповненої почуття людської гідності селянської дівчини Ївги, яка переборює несправедливість експлуататорської влади й суду і врятовує з в'язниці свого нареченого – бідняка-сироту Левка, скривдженого багатіями й несправедливо засудженого до заслання в Сибір. Задля

правди терпить усі знуцання і добивається цієї правди Ївга, що не розуміє навіть, як можна спинитися на половині дороги, не дійшовши істини.

В образі Ївги ("Козир-дівка") Квітка показав ідеал сільської дівчини. Порівняно з іншими образами повістей у ній автор розкрив нові риси трудящої жінки. Якщо в образі Галочки чітко окреслені риси ніжного, поетичного кохання, відданості, чесності, лагідності, покори, працьовитості, то в Ївзі на перший план виступають енергійність, рішуча воля, хоробрість, непохитність у боротьбі за власне щастя, віра у краще майбутнє, сила духу, яка допомагає підкорювати вершини. Вона не відзначається релігійністю, як Галочка.

Як зауважує О. І. Білецький, "Квітка не тільки в таких "неземних", ідеальній вдачі істотах кохався, не тільки малював жінок пасивної натури. Ївга ("Козир-дівка") теж жертвує собою задля коханого, але жертвує активно, кохання дає їй крила орлині, надихає енергією без краю, водить нею по всіх митарствах соціально-державного пекла, проте незаплямованим проносить вона крізь них своє почуття, щоб віддати його визволеному її заходами обранцеві" [5, с. 452].

Загалом слід відзначити, що в давньоукраїнських літературних творах жіночий характер як такий відсутній (або про нього можна говорити з великим перебільшенням). Оскільки релігійна література має моралізаторське спрямування, то жіночі постаті в ній – досить не чітко виражені. Це або сварливі, нерозумні жінки, які незабаром потраплять прямісінько до пекла, або богобоязливі, милосердні. У зображенні жінок є певна однобічність, відсутній глибокий аналіз образу. Але вони все одно привертають увагу читачів.

Г. Ф. Квітка-Основ'яненко зіграв важливу роль у формуванні української літературної мови, розширивши її базу, зміцнивши її народне підґрунтя, збагативши її художньо-виражальні засоби. Творче надбання першого за часом класика української художньої прози і визначного драматурга користується широкою популярністю. Прикметно, що головні позитивні герої українських сентиментально-реалістичних творів Квітки-Основ'яненка – люди гіркої, драматичної або й трагічної долі. Жінка у творчості письменника посідає значне місце. Ці образи – вічні, бо, не дивлячись на внутрішні хвилювання, героїні творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка продовжують йти до поставленої мети. Такі люди надихали, надихають і будуть надихати всі покоління письменників і поетів.

Література

1. Агєєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2003. 320 с.

2. Білоцерківський В. Історія України: навчальний посібник. 3-тє вид., виправлене і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 535 с.
3. Бойко О. Історія України: навчальний посібник. 3-тє вид., випр., доп. Київ, Академвидав, 2007. 687 с.
4. Возняк М. Історія української літератури. Львів, 1994. 560 с.
5. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, Femina, 1995. 536 с.
6. Жулинський М. Квітка-Основ'яненко. *Слово і доля*. Київ, 2002. 496 с.
7. Зубков С. Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість. Київ, 1998. 509 с.
8. Крістева Ю. Слово. Знак. Дискурс. Антології світової літературно-критичної думки ХХ століття. Львів: Літопис, 1996. С. 457–477.
9. Матвійс І. Українська мова і її говори. Київ, 1990. 62 с.
10. Турчин М. Філософська повість на Україні: Про творчість Г. Квітки-Основ'яненка. *Дивослово*. 1993. № 11.
11. Чалий Д. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Київ, 2001. 225 с.
12. Чижевський Д. Історія української літератури. Київ, 2003.

References

1. Ageeva V. Jinochiy prostir. Feministichniy diskurs ukrainskogo modernizmu. Kiiv: Fakt, 2003. 320 s.
2. Bilotserkivskiy V. Istoriya Ukraini: navchalniy posibnik. 3-te vid., vipravlene i dop. Kiiv: TSentr uchbovoi literaturi, 2007. 535 s.
3. Boyko O. Istoriya Ukraini: navchalniy posibnik. 3-te vid., vipr., dop. Kiiv, Akademvidav, 2007. 687 s.
4. Voznyak M. Istoriya ukrainskoj literaturi. Lviv, 1994. 560 s.
5. Efremov S. Istoriya ukrainskogo pismenstva. Kiiv, Femina, 1995. 536 s.
6. Julinskiy M. Kvitka-Osnov'yanenko. Slovo i dolya. Kiiv, 2002. 496 s.
7. Zubkov S. Grigoriy Kvitka-Osnov'yanenko. Jittya i tvorchist. Kiiv, 1998. 509 s.
8. Kristeva YU. Slovo. Znak. Diskurs. Antologii svitovoi literaturno-kritichnoj dumki XX stolittya. Lviv: Litopis, 1996. S. 457–477.
9. Matviyas I. Ukrainska mova i її govori. Kiiv, 1990. 62 s.
10. Turchin M. Filososfska povist na Ukraini: Pro tvorchist G. Kvitki-Osnov'yanenka. Divoslovo. 1993. № 11.
11. CHaliy D. G. F. Kvitka-Osnov'yanenko. Kiiv, 2001. 225 s.
12. CHijevskiy D. Istoriya ukrainskoj literaturi. Kiiv, 2003.

А. А. Белецкая

магистрантка филологического факультета ХНПУ им. С. Сковороды

Образ женщины как характерологическое средство реалистичного изображения человека и среды (на материале произведений Ф. Квитки-Основ'яненка "Козырь-девка", "Бедная Оксана")

Статья посвящена освещению сущности и содержания образа женщины и общества в украинской литературе. Проанализированы подходы литературоведов,

определяющих место и роль женщины в сравнении с мужчиной. В произведениях Г. Ф. Квитки-Основьяненко решается проблема становления женщины, ее стремление к самоактуализации и личностному росту. Это открывает возможности для дальнейшего изучения эволюции этой темы.

Ключевые слова: самоактуализация, женские типы, религиозная литература, сентиментально-реалистические произведения.

A. A. Biletska

магистрантка филологического факультета ХНПУ им. С. Сковороды

**The woman's image as a characterological way of a personage's realistic image
(based on Kvitka-Osnovyanenko's works "Kozyr-Divka", "Serdeshna Oxana")**

The article is devoted to the illumination of the essence and the content of woman's image and the society in Ukrainian literature. Literary critic's approaches were analyzed according to the woman's place and her role in the society. The problem of woman's incipience and her desire to stature was touched. Kvitka-Osnovyanenko's contribution to the literary process was characterized - the writer shows the germs of awakening social consciousness and social activity in a simple Ukrainian woman. This opens the door for further study of the evolution of this topic.

Key words: female types, religious literature, sentimental-realistic works, portraiture, ethnopoetic way of the image, tragic love, ethical and esthetic ideals.